

ALISHER NAVOIY HAYOTI VA IJODI

Raximov Xayotbek

Xoja Buxoriy o'rta maxsus islom ta'lim muassasasi 1-bosqich talabasi.

raximovxayotbek007@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18596316>

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'zbek mumtoz adabiyoti va milliy ma'naviyatimiz taraqqiyotida beqiyos o'rin tutgan buyuk mutafakkir va shoir Alisher Navoiyning hayoti, ijodiy faoliyati hamda ilmiy-badiiy merosi yoritiladi. Unda Navoiyning temuriylar davridagi ijtimoiy-siyosiy muhitda shakllangan shaxsiyati, ta'lim-tarbiyasi, davlat arbobi sifatidagi faoliyati va turkiy til rivojiga qo'shgan ulkan hissasi tahlil qilinadi.

Shuningdek, shoirning "Xamsa", "Xazoyin ul-maoniy", "Muhokamat ul-lug'atayn" kabi asarlarida ilgari surilgan insonparvarlik, adolat, ilm-ma'rifat va komil inson g'oyalari ochib beriladi. Maqolada Alisher Navoiyning badiiy va ilmiy merosining bugungi davrdagi ahamiyati hamda yosh avlod ma'naviy kamolotidagi o'rni ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, o'zbek mumtoz adabiyoti, turkiy til, "Xamsa", adabiy meros, insonparvarlik, komil inson, milliy ma'naviyat, temuriylar davri.

O'zbek mumtoz adabiyoti va milliy ma'naviyatimiz tarixida Alisher Navoiy alohida o'rin egallaydi. U nafaqat buyuk shoir, balki davlat arbobi, mutafakkir, tilshunos va insonparvar sifatida ham tanilgan. Alisher Navoiy o'z ijodi orqali turkiy tilning badiiy va ilmiy salohiyatini yuksak darajada namoyon etib, o'zbek adabiy tiliga mustahkam poydevor qo'ydi.

Alisher Navoiy (to'liq ismi — Nizomiddin Mir Alisher) 1441-yil 9-fevralda Hirot shahrida tug'ilgan. U temuriylar davrining yirik davlat va jamoat arbobi, buyuk shoir, mutafakkir hamda o'zbek adabiy tilining asoschisi hisoblanadi. Navoiyning otasi G'iyosiddin Kichkina temuriylar saroyida xizmat qilgan bo'lib, bu holat Alisher Navoiyning yoshligidan yaxshi ta'lim va tarbiya olishini ta'minlagan.

Alisher Navoiy Hirot, Mashhad va Samarqand shaharlarida tahsil olib, arab, fors va turkiy tillarni mukammal egallagan. U Sharq adabiyoti, falsafa, tarix, mantiq va tasavvuf ilmlarini chuqur o'rgangan. Yoshligidan she'riyatga qiziqqan Navoiy dastlab fors tilida, keyinchalik esa turkiy tilda ijod qila boshlagan.

Alisher Navoiy turkiy va fors tillarida 30 dan ortiq yirik asarlar yaratgan. Shoir o'zbek adabiyotida turkiy tilning imkoniyatlarini amalda isbotlab, uni yuksak adabiy til darajasiga ko'tardi.

Navoiyning eng mashhur asari — "Xamsa" bo'lib, u besh dostonni o'z ichiga oladi:

Hayrat ul-abror

Farhod va Shirin

Layli va Majnun

Sab'ai sayyor

Saddi Iskandariy

Bu dostonlarda insonparvarlik, adolat, muhabbat, axloq va komil inson g'oyalari yuksak badiiy mahorat bilan tasvirlangan.

Shoirning lirikasida jamlangan “Xazoyin ul-maoniy” devoni to‘rt qismdan iborat bo‘lib, unda minglab g‘azal, ruboiy va boshqa she‘riy janrlar mujassamdir. Bundan tashqari, Navoiy “Muhokamat ul-lug‘atayn” asarida turkiy tilning fors tilidan kam emasligini ilmiy asosda isbotlab bergan.

Alisher Navoiy ijodida insonni komillikka yetaklash, ilm va axloqni ulug‘lash, adolatli jamiyat g‘oyasi asosiy o‘rinni egallaydi. Uning asarlari bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan va jahon adabiyoti xazinasining nodir durdonalari hisoblanadi.

Navoiy temuriy hukmdor Husayn Boyqaro bilan yaqin do‘st bo‘lgan va uning hukmronligi davrida yuqori lavozimlarda ishlagan. U davlat arbobi sifatida madrasalar, masjidlar, shifoxonalar, ko‘priklar va rabotlar qurdirib, xalq farovonligi yo‘lida katta xizmatlar qilgan. Alisher Navoiy 1501-yil 3-yanvarda Hirot shahrida vafot etgan.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, Alisher Navoiy hayoti va ijodini o‘rganish o‘zbek mumtoz adabiyoti hamda milliy ma‘naviyat taraqqiyotini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shoir o‘z asarlari orqali turkiy tilning boy badiiy va ilmiy imkoniyatlarini amalda namoyon etib, uni yuksak adabiy til darajasiga ko‘tardi.

Navoiyning badiiy va ilmiy merosi nafaqat o‘z davri, balki keyingi avlodlar adabiy tafakkuriga ham kuchli ta‘sir ko‘rsatdi. Hazratning asarlarida ilgari surilgan insonparvarlik, adolat, ilm-ma‘rifat va komil inson g‘oyalari bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Shu bois uning ijodiy merosi yosh avlodni ma‘naviy barkamollikka yetaklovchi muhim manba sifatida qadrlanadi, hamda doimiy ilmiy tadqiqotlar uchun mustahkam asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan manbaalar ro‘yxati:

1. 6-sinf. Adabiyot kitobi. — Toshkent: Ma‘naviyat nashriyoti.
2. Alisher Navoiy. Xamsa. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti.
3. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. “Alisher Navoiy” maqolasi. — Toshkent.
4. Alisher Navoiy. Xazoyin ul-maoniy. — Toshkent: Fan nashriyoti.
5. Valixo‘jayev Boqijon. Alisher Navoiy va o‘zbek adabiy tili. — Toshkent: Fan nashriyoti.